

Nr 183.

Ankom till riksdagens kansli den 28 maj 1937 kl. 1 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om underlättande av
möjligheterna för landsbygdens ungdom att bedriva stu-
dier vid vissa undervisningsanstalter.*

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr A. Holstenson *m. fl.* (I: 160) och den andra inom andra kammaren av herr A. Pettersson i Dahl *m. fl.* (II: 394), har hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa dels att under beaktande av i motionerna angivna synpunkter utredning måtte vidtagas om åtgärder till underlättande av möjligheterna att besöka undervisningsanstalter för barn boende å ort, där sådan anstalt saknas, och dels om framläggande av de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Till stöd för vad i motionerna sålunda yrkats har anförts följande:

Vid ordnandet av vårt lands undervisningsväsende har gällt att alla offentliga och av det allmänna understödda undervisningsanstalter skola stå öppna för alla, oberoende av stånd och förmögenhetsvillkor. Denna grundsats är emellertid endast formellt förverkligad. Landsbygdens barn, som för erhållande av fortsatt utbildning måste bevista skolor utom hemorten, ha nämligen därigenom betydligt svårare att erhålla sådan utbildning, och eftersom real- eller studentexamen i allmänhet fordras för platser uti de s. k. bildade yrkena bliva dessa i stort sett förbehållna städernas och samhällenas barn.

Man må ha vilken uppfattning man vill angående förmånen respektive nackdelen i att barn fortsätta i sina fäders yrke, där de av naturliga skäl komma lättast tillrätta. Faktum kvarstår dock att barn å landsbygden med fallenhet för studier ha en avsevärt sämre utgångsställning än de barn, vars föräldrar bo inom ett samhälle där en dylik lärdomsanstalt finnes. De måste nämligen antingen resa dagligen fram och åter mellan läroverket och hemmet, eller ock inackordera sig i respektive samhälle. Det förstnämnda förfarandet är ju det minst kostsamma, men dels bo många långt ifrån järnvägs- eller busslinjer, varför detta är omöjligt att realisera, och dels gå dessa tåg och bussar stundom på högst olämpliga tider, för att inte tala om det ansträngande för barnen att resa tidigt och sent och dessutom ha krävande läxor.

För elevernas del vore det otvivelaktigt bättre med inackordering, och barn till förmögna föräldrar torde väl också i regel inackorderas i närheten av läroverket. För barn till obemedlade föräldrar på landet är ju däremot denna utväg avsevärt svårare för att inte säga omöjlig att realisera. För att

full jämställighet skall bli rådande borde bidrag lämnas till resor respektive inackordering för sådana obemedlade barn, vilka bo på ett visst avstånd från den lärdomsanstalt de vilja bevista.

Vid lärdomsanstalterna finnas vissa understödsförmåner syftande till hjälp åt mindre bemedlade. Sålunda finnas stipendier knutna till vissa läroverk, understöd från premier- och fattigkassor. Vidare finnas kommunala understöd, befrielse för skolavgifter, fria böcker, räntefria studielån samt i vissa fall bidrag från arvsfonden. De här uppräknade understödsförmånerna syfta emellertid inte till att avhjälpa de här ovan påtalade olägenheterna för landsbygdens ungdom.

Uti riksdagen har vid upprepade tillfällen framlagts förslag syftande till understöd åt mindre bemedlad studiebegåvad ungdom, avseende dels ändring i undervisningstiden, så att densamma lämpar sig för avlägset boende, dels ock att i någon mån avhjälpa de här ovan påtalade olägenheterna genom att bereda lättnader för landsbygdens ungdom att bedriva studier vid lärdomsanstalter utom hemorten.

På grund av dessa framställningar ha ock vissa utredningar företagits. Av 1927 års skolsakkuniga avgavs 1929 ett betänkande (statens off. utr. 1929: 6) och föreslogs däruti vissa former av understöd åt fattiga, mindre bemedlade elever. Förslagen ha emellertid icke blivit förverkligade.

Med de hjälpformer, som redan finnas, överensstämman de i betänkandet framlagda förslagen såtillvida, att de avse att bereda hjälp åt obemedlade studerande men taga icke sikte på de bidrag, som i och för sig kunna påkallas med hänsyn till att den studerande icke har sitt hem i den ort där skolan är belägen.

Den här påtalade svårigheten för landsbygdens ungdom, som består däruti att den för sin utbildning måste bevista skolor utom hemorten har alltså inte varit föremål för utredning. Utgår man emellertid ifrån att möjligheterna att skaffa sig högre utbildning böra vara lika för alla, då bör det allmänna vidtaga särskilda åtgärder, som underlätta studiemöjligheterna för landsbygdens barn. Det synes därvid rättvist att bereda sådana för studier lämpade elever, som ha sina hem på visst avstånd från den undervisningsanstalt de skola bevista, ett bidrag till kostnaderna för uppehållet å undervisningsorten ävensom att de elever, som kunna resa mellan hemmet och skolan, må kunna få bidrag till kostnaderna för dessa resor.

Motioner med likartat syfte hava, såsom i förstnämnda motioner berörts, tidigare varit föremål för riksdagens prövning. Sålunda resulterade vissa vid 1927 års riksdag motionsvis framförda yrkanden angående beredande av statliga studieunderstöd åt obemedlade lärjungar vid statliga och därmed jämförliga läroanstalter i att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 262) begärde utredning och förslag i ämnet.

Ekonomiska hänsyn borde icke, yttrade därvid riksdagen, få stå hindrande i vägen, då det gällde för de unga att tillgodogöra sig den allmänna undervisning, som staten gäve. Det stode, fortsatte riksdagen, i fullgod överensstämmelse med denna åskådning att söka underlätta de svårigheter, varmed fattiga, studiebegåvade lärjungar hade att kämpa under sin studietid. Utan att taga någon ståndpunkt till frågan om de olika vägar, som i förevarande avseende lämpligen borde beträdas, ville riksdagen hänskjuta denna fråga till utredning av Kungl. Maj:t.

1927 års skolsakkunniga, vilka hade att verkställa utredningar i vissa med den av 1927 års riksdag beslutade skolorganisationen sammanhängande frågor, anbefalldes att också verkställa och till Kungl. Maj:t inkomma med utredning och förslag rörande möjligheterna att bereda ekonomisk studiehjälp. De sakkunniga avgåvo 1929 sitt betänkande i ämnet (Statens offentliga utredningar 1929: 6) och föreslogo i detta olika former av statligt understöd till fattiga, begåvade lärjungar.

De av de sakkunniga föreslagna studieunderstöden voro i korthet följande: 1) Fyra fristående skolhem skulle upprättas, förlagda till olika delar av landet. Inalles 100 lärjungar med större eller mindre understöd skulle mottagas där. Engångskostnaden för skolhemmens uppförande och utrustning beräknades till 628 000 kronor samt behövtligt årligt anslag till 66 400 kronor. 2) Ett internat skulle förläggas till högre allmänna läroverket i Strängnäs, beräknat för 120 lärjungar, därav 90 frielever. Utgifterna för ett dylikt internat uppskattades approximativt till omkring 300 000 kronor i engångskostnader för skolhemmen och omkring 68 000 kronor i årligt statsbidrag till dessa. Härtill komme dock ökade utgifter för läraravlönningar vid läroverket i Strängnäs. 3) Särskilt statsunderstöd skulle beviljas enskilda skolhem eller internatskolor, under villkor att de anordnade ett visst antal friplatser för dit hänvisade lärjungar, varvid för varje lärjunge årligen beräknades ett inackorderingspris å 1 000 kronor. I detta syfte föreslogo de sakkunniga ett anslag å tillsvidare 10 000 kronor. 4) För lärjungar, vilka ej tillhörde skolhem eller internatskola, skulle utgå kontanta understöd dels i form av stipendier till olika belopp, växlande mellan 500 och 1 000 kronor, dels i form av smärre bidrag. För detta ändamål räknade de sakkunniga med ett årligt statsanslag å tillsammans 110 000 kronor. 5) De sakkunniga uttalade slutligen önskvärdheten av ökat anslag till statens räntefria studielån för beredande av större möjlighet för här ifrågavarande lärjungar att erhålla sådana lån.

De förslag, som sålunda på sin tid framlades i nu ifrågavarande avseende, ha icke blivit förverkligade. Fortsatta åtgärder ha endast på en punkt vidtagits, i det att utredning verkställts rörande inrättande av ett internat vid högre allmänna läroverket i Strängnäs.

Vid 1936 års riksdag hemställdes i motionen II: 613, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande åtgärder till underlättande för avlägset boende barn att besöka de allmänna läroverken i ungefärlig överensstämmelse med de riktlinjer, som i motionen angivits.

Andra kammarens första tillfälliga utskott hemställde i sitt utlåtande nr 3, att motionen icke måtte till någon kammarens åtgärd föranleda. Utskottet, som förklarade sig tillfullo behjärta motionens syfte, anförde, att den utredning, som i fråga om ekonomisk hjälp åt mindre bemedlade lärjungar framlades av 1927 års skolsakkunniga så sent som år 1929, ej ännu kunde anses vara slutbehandlad av vederbörande myndighet. Åtgärder i av motionärerna avsett syfte kunde enligt utskottets mening förväntas från Kungl. Maj:t.

Utskottet. Det i motionerna I: 160 och II: 394 framställda yrkandet torde närmast åsyfta de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter men däremot icke de till folkundervisningen hörande liksom ej heller de akademiska och med dessa jämställda. Utskottet har från skolöverstyrelsen erhållit vissa uppgifter, som belysa fördelningen efter hemorter av lärjungarna vid vissa av de läroanstalter, som motionärerna sålunda med sitt yrkande avse. Uppgifterna finnas fogade såsom bilaga vid förevarande utlåtande.

Nyssnämnda uppgifter giva vid handen, att landsbygdens barn — med detta uttryckssätt avser utskottet här och i det följande barn med hemort utom skolkommunen — i ej ringa utsträckning besöka ifrågavarande läroanstalter. Påfallande är också i vilken relativt stor omfattning det är för dessa elever möjligt att deltaga i undervisningen utan att inackordera sig å den ort, där läroanstalten är belägen.

Därmed är emellertid enligt utskottets mening icke ådagalagt, att landsbygdens barn hava lika goda möjligheter som städernas att tillgodogöra sig den högre undervisningen. Trots de förbättringar i detta avseende, som onekligen åstadkommas genom 1927 års skolreform och för varje år ernås genom snabbare, billigare och mer vittutgrenade kommunikationer, är det fortfarande för landsbygdens barn, även om inackordering kan undvikas, som regel förenat med svårigheter och uppoffringar att deltaga i undervisningen vid läroanstalter, som städernas barn bekvämt kunna besöka. Landsbygdsbarnens svårigheter i detta hänseende framträda särskilt i de fall, då hemmens ekonomi är för svag för att bära utgifterna för barnens resor till den ort, där läroanstalten är belägen, eller för deras inackordering å denna ort. I dessa fall kan man tala om en spärr vid tillträdet till den högre undervisningen, åtminstone i den mån icke genom stipendier eller nedsättningar i terminsavgifter sådana lättnader kunna beredas, att det blir för dessa hem möjligt att bekosta undervisningen.

Vid de ovannämnda tidigare utredningarna hava anvisats åtskilliga utvägar till underlättande av studierna för fattiga, studiebegåvade barn. Utskottet fäster sålunda uppmärksamheten på att till Kungl. Maj:ts öfvervägande sedan någon tid föreligger ett förslag från skolöverstyrelsen om inrättande av ett internat vid högre allmänna läroverket i Strängnäs, vilket uppslag framfördes redan av 1918 års skolkommision. Utskottet finner det önskvärt, att Kungl. Maj:t tager under omprövning, huruvida icke förslag i ämnet må kunna föreläggas riksdagen, och vill tillstyrka riksdagen att hos Kungl. Maj:t göra en anhållan härom. Genom att inrätta internat i denna stad och även i andra städer öppnas möjligheter att i viss utsträckning realisera det av motionärerna framförda önskemålet. Även studieunderstöd i andra former till obemedlade eller mindre bemedlade men studiebegåvade barn kunna tänkas giva resultat.

Motionärerna åsyfta med sitt yrkande ej blott studiebegåvade barn, som befinna sig i ekonomiskt ömmande omständigheter, utan över huvud taget

barn, som icke hava sitt hem å den ort, där skolan är belägen. Såvitt utskottet kan finna, är det vid en utredning av den vida syftning, motionärerna tänkt sig, ofrånkomligt att till behandling upptaga exempelvis frågan om fördelningen över landet av de läroanstalter, som här komma i fråga, och om bidrag från landsbygden till bestridande av läroanstalternas utgifter. Det bör nämligen icke förbises, att — samtidigt som barnen i skolkommunerna kunna sägas vara framför landsbygdens barn gynnade i fråga om utbildningsmöjligheter — en ej oväsentlig del av kostnaderna för denna utbildning bestrides av skolkommunerna själva. Det kan i detta hänseende ifrågasättas, om icke kostnaderna för den undervisning, varom här är fråga, böra helt överflyttas på statsverket eller om det icke kan vara lämpligt att inrätta distrikt för den högre undervisningen, som skulle hava att svara för en del av nämnda kostnader.

En utredning av den art, varom motionärerna framställt yrkande, kan alltså icke undgå att taga ställning till frågan om en omläggning i väsentliga avseenden av det högre skolväsendet, och ett realiserande av de förslag, i vilka utredningen kan komma att utmyнна, kan förväntas för statsverket innebära kännbara merutgifter.

Då emellertid de ovan antydda svårigheterna för landsbygdens barn att följa undervisningen vid de högre skolorna blotta en allvarlig brist i vår nuvarande skolorganisation och då frågan är av stor betydelse för landsbygden, vill utskottet icke motsätta sig att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning i ämnet.

Utskottet hemställer därför,

att riksdagen må, i anledning av herr Holstensons m. fl. och herr Petterssons i Dahl m. fl. ovannämnda motioner (I: 160 och II: 394), i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under omprövning, huruvida icke förslag rörande upprättande av internat vid högre allmänna läroverket i Strängnäs må kunna föreläggas riksdagen, ävensom föranstalta om utredning rörande underlättande i övrigt av möjligheterna för barn, boende å ort, där allmänt läroverk och därmed jämförlig undervisningsanstalt saknas, att besöka sådan anstalt.

Stockholm den 28 maj 1937.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS ANDERSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Nilsson i Gränebo, Olof Olsson, Johansson i Fredrikslund, Nilsson i Malmö, Svensson i Kompersmåla, Oscar Olsson, Hansén, Nilsson i Landeryd, Pauli, Larsson i Varberg, Rahmn och von Heland; samt

från andra kammaren: herrar Anderson i Råstock, Jansson i Falun, Törnkvist, Jeppsson, Persson i Falla, Andersson i Höör, Jonsson i Eskilstuna, Svensson, Andersson i Prästbol, Andersson i Södergård, von Seth och Erlander.

*Bilaga.*K. SKOLÖVERSTYRELSENS
STATISTISKA AVDELNING*P. M.**till tabell över lärjungarnas hemorter höstterminen 1936.*

Tabellen är uppgjord med ledning av de i katalogerna för höstterminen 1936 av rektorerna lämnade uppgifterna om lärjungarnas hemorter. Endast i några få fall, då uppenbara fel påträffats, har en korrektion verkställts; någon närmare granskning har tiden ej medgivit. För en eller annan skola synes rektor ej ha skilt mellan köping och likabenämnd landskommun, varvid givetvis lärjungar från båda kommunerna måst räknas såsom tillhörande skolkommunen.

Såsom inackorderade betecknade lärjungar, vilkas hemort angivits vara skolkommunen, ha i tabellen icke redovisats som inackorderade. I tidigare uppgifter om lärjungarnas hemorter, som av rektorerna insänts, har ibland hela skoldistriktet, t. ex. Tierps köping och socken, räknats såsom skolkommunen. Så har även i motsvarande fall gjorts i den nu verkställda utredningen. Där skolan är belägen i municipalsamhälle och liknande har principiellt räknats med hela kommunen, undantag utgör en eller annan skola, där rektor i stället för kommunnamn utsatt orsnamn. Ifråga om Malmbergets samrealskola ha lärjungarna från alla orter utom Gällivare kyrkoby och Malmberget samt angränsande gruvsamhällen räknats såsom utom skolkommunen hemamhörande (samtliga inackorderade). I vissa fall, där nyligen inkorporering skett i vederbörande stad, har det varit svårt att avgöra, hurvida den angivna orten verkligen ligger inom eller utom skolkommunen. Detsamma gäller, då den av rektorn uppgivna hemorten tillhör olika kommuner. Dylåka nu omnämnda smärre avvikelser från skolkommunen, fattad såsom den kommun, inom vilken läroanstalten är belägen, torde dock ej ha någon praktisk betydelse.

Beträffande de olika skolgrupperna märkes, att uppgifterna för dessa ej äro jämförbara med motsvarande siffror för år 1929 på grund av särskilt förstatligandet av kommunala mellanskolor samt i mindre grad på ombildning av vissa samrealskolor till högre allmänna läroverk. De fåtaliga med vissa statens samrealskolor förenade kommunala gymnasier ha i tabellen räknats samman med övriga gymnasier och ingå sålunda bland högre allmänna läroverk, under det att realskolestadiet förts till samrealskolorna. Lyceernas lärjungar äro uppdelade på gymnasium och realskola.

Fördelning efter hemort av lärjungar vid allmänna läro-

	Gossar				Flickor				Samt-	
	A	B	C	S:a	A	B	C	S:a	A	B
	A b s o l u t a t a l									
1) Högre allmänna läroverk.										
a) Gymnasiet	5 721	1 414	1 447	8 582	2 109	597	708	3 414	7 830	2 011
därav Sth., Gbg., Mlm.....	2 785	334	160	3 279	576	94	72	742	3 361	428
» övriga orter	2 936	1 080	1 287	5 303	1 533	503	636	2 672	4 469	1 583
b) Realskolan	11 124	2 566	810	14 500	3 742	1 130	420	5 292	14 866	3 696
därav Sth., Gbg., Mlm.....	3 817	418	25	4 260	974	167	14	1 155	4 791	585
» övriga orter	7 307	2 148	785	10 240	2 768	963	406	4 137	10 075	3 111
2) Realskolor	6 459	2 522	582	9 563	4 268	2 146	593	7 007	10 727	4 668
därav Sth., Gbg., Mlm.....	2 437	398	20	2 855	—	—	—	—	2 437	398
» övriga orter	4 022	2 124	562	6 708	4 268	2 146	593	7 007	8 290	4 270
3) Kommunalamellanskolor	2 542	823	152	3 517	3 841	794	152	4 787	6 383	1 617
därav Sth., Gbg., Mlm.....	1 075	3	—	1 078	2 076	18	—	2 094	3 151	21
» övriga orter	1 467	820	152	2 439	1 765	776	152	2 693	3 232	1 596
Summa	25 846	7 325	2 991	36 162	13 960	4 667	1 873	20 500	39 806	11 992
därav Sth., Gbg., Mlm.....	10 114	1 153	205	11 472	3 626	279	86	3 991	13 740	1 432
» övriga orter	15 732	6 172	2 786	24 690	10 334	4 388	1 787	16 509	26 066	10 560

Anm. Sth. = Stockholm, Gbg. = Göteborg, Mlm. = Malmö.

A = hemort inom skolkommunen, B = hemort utom skolkommunen och boende i hemmet, C = hemort utom skolkommunen och inackorderade.

verk och kommunala mellanskolor höstterminen 1936.

L i g a		G o s s a r				F l i c k o r				S a m t l i g a			
C	S:a	A	B	C	S:a	A	B	C	S:a	A	B	C	S:a
P r o c e n t t a l													
2 155	11 996	66,7	16,5	16,8	100	61,8	17,5	20,7	100	65,3	16,7	18,0	100
232	4 021	84,9	10,2	4,9	100	77,6	12,7	9,7	100	83,6	10,6	5,8	100
1 923	7 975	55,3	20,4	24,3	100	57,4	18,8	23,8	100	56,0	19,9	24,1	100
1 230	19 792	76,7	17,7	5,6	100	70,7	21,4	7,9	100	75,1	18,7	6,2	100
39	5 415	89,6	9,8	0,6	100	84,3	14,5	1,2	100	88,5	10,8	0,7	100
1 191	14 377	71,3	21,0	7,7	100	66,9	23,3	9,8	100	70,1	21,6	8,3	100
1 175	16 570	67,5	26,4	6,1	100	60,9	30,6	8,5	100	64,7	28,2	7,1	100
20	2 855	85,4	13,9	0,7	100	—	—	—	—	85,4	13,9	0,7	100
1 155	13 715	59,9	31,7	8,4	100	60,9	30,6	8,5	100	60,5	31,1	8,4	100
304	8 304	72,3	23,4	4,3	100	80,2	16,6	3,2	100	76,9	19,5	3,6	100
—	3 172	99,7	0,3	—	100	99,1	0,9	—	100	99,3	0,7	—	100
304	5 132	60,2	33,6	6,2	100	65,5	28,8	5,7	100	63,0	31,1	5,9	100
4 864	56 662	71,5	20,2	8,3	100	68,1	22,8	9,1	100	70,2	21,2	8,6	100
291	15 463	88,2	10,0	1,8	100	90,8	7,0	2,2	100	88,8	9,3	1,9	100
4 573	41 199	63,7	25,0	11,3	100	62,6	26,6	10,8	100	63,3	25,6	11,1	100